

BİLİRKİŞİLİK – Temel Eğitimi Kaynak Kitabı

Genişletilmiş Özeti.

Türk yargı sistemi, yasama ve yürütme ile birlikte devletin üç temel erkenden biridir ve yargı yetkisi Türk Milleti adına **bağımsız ve tarafsız mahkemelerce** kullanılır¹². Anayasa'nın 138 ila 160. maddeleri arasında Türk yargı teşkilatının genel çerçevesi çizilmektedir². Türk yargı teşkilatı, uyuşmazlıkların tarafları, konuları veya kapsamlarına göre **yargı ayrılığı sistemini** benimsemiştir.

Bu çalışma, Türk yargı sistemi hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır ve aşağıdaki temel konulara odaklanmaktadır:

-

Yargı Teşkilatı ve Yargılamanın Süjeleri

Yargılama Hukukuna İlişkin Temel Hak ve İlkeler

İspat Hukukunun Temel Kavramları

Bilirkişilik Faaliyeti (İncelemenin Konusu, Görevlendirme Usulü, Rapor Yazımı Usul ve Esasları)

I. Türk Yargı Teşkilatı ve Yargılamanın Süjeleri

Türk yargı sistemi, genel olarak adli yargı, idari yargı ve uyuşmazlık yargısı olmak üzere üç ana kola ayrılır³....

A. Adli Yargı Teşkilatı Adli yargı içinde genel görevli mahkemeler ile özel kanunlarla kurulan uzmanlık mahkemeleri yer alır⁹....

-

Sulh Hukuk Mahkemeleri: Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) m.4 ve diğer kanunlarda belirtilen durumlarda görev yapar. Özellikle çekişmesiz yargı işlerinde uzmanlık mahkemesi görevli değilse başvurular buraya yapılır¹². Kira ilişkisinden doğan davalar, ortaklığın giderilmesi davaları ve vesayet işleri örnek olarak gösterilebilir. Bu davaların çoğu için **dava şartı arabuluculuk** zorunludur.

-

Asliye Hukuk Mahkemeleri: Malvarlığına ve şahıs varlığına ilişkin, bir uzmanlık mahkemesi veya sulh hukuk mahkemesinin görevli kılınmadığı tüm davalara bakar¹⁰¹⁴. Uzmanlık mahkemelerinin bulunmadığı yargı çevrelerinde, o uzmanlık mahkemesi sıfatıyla davalara bakabilir ve bilirkişi görevlendirebilir.

-

Uzmanlık Mahkemeleri:

◦

Asliye Ticaret Mahkemesi: Türk Ticaret Kanunu'ndan doğan ve başka bir mahkemenin görevine girmeyen ticari dava ve çekişmesiz yargı işlerine bakar. Toplu mahkeme olup heyet halinde görev yapar¹¹. Ancak her mutlak ticari dava burada görülmez (örn. tüketici ile sigorta şirketi arasındaki dava tüketici mahkemesinde görülür).

◦

Tüketici Mahkemeleri: Tüketici Kanunu Hükümlerine Göre (TKHK) tüketici işleminden kaynaklanan uyuşmazlıklara bakar¹⁵. Belirli parasal sınırların altındaki tüketici uyuşmazlıkları için **tüketici hakem heyetlerine** başvurulması gerekir. Tüketici hukuku uyuşmazlıkları için **arabuluculuk kuralı olarak bir dava şartıdır**.

◦

Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) ve Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK) hükümlerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarla ilgili davalara bakar.

◦

Kadastro Mahkemesi: Taşınmaz mülkiyetine, aynı haklara, tapu tescil ve sınır uyuşmazlıklarına bakar.

◦

İcra Mahkemesi: İcra ve iflas hukukuna özgü bir uzmanlık mahkemesidir. İcra ve iflas takiplerinde ve tasfiyesinde ortaya çıkan meseleleri çözer¹⁷. Özellikle haczedilen veya iflas masasında yer alan malvarlığı değerinin **kıymet takdiri için bilirkişi incelemesine başvurulması yaygındır**.

B. Ceza Muhakemesi Teşkilatı Ceza muhakemesi, bir suçun işlenip işlenmediği, kim tarafından işlendiği ve uygulanacak yaptırımların ne olacağı gibi sorulara yanıt bulmak amacıyla Ceza Muhakemesi Kanunu'na (CMK) göre gerçekleştirilen faaliyetleri ifade eder. İki ana evreden oluşur: soruşturma ve kovuşturma.

•

Cumhuriyet Başsavcılıkları: Soruşturma evresinde görevlidir. Yalnızca **ilk derece Cumhuriyet başsavcılıkları soruşturma evresinde bilirkişi görevlendirmesi yapabilir**; bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılıkları veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bilirkişi görevlendirilmesi mümkün değildir.

•

Ceza Mahkemeleri: Kovuşturma evresinde görevlidir. İlk derece ceza mahkemeleri asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlara göre kurulan ceza mahkemelerinden oluşur. Çocuk mahkemeleri, icra ceza mahkemeleri, fikri ve sınai haklar ceza mahkemeleri özel görevli ceza mahkemeleridir. **Tüm ceza mahkemeleri bilirkişi görevlendirebilir**, ancak sulh ceza hakimlikleri görevlendirme yapamaz.

C. Kanun Yollarında Görevli Üst Derece Mahkemeleri (Adli Yargı)

•

Bölge Adliye (İstinaf) Mahkemeleri: İlk derece mahkemelerince verilen kararların hem maddi vakıalar hem de hukukilik yönünden denetimini sağlar. Maddi vakıaların yeniden değerlendirilmesi gerektiğinde **bilirkişi incelemesine başvurması mümkündür**.

•

Yargıtay: Adli yargı kolunun üçüncü derecesinde hukukilik denetimi yapmak ve içtihat birliğini sağlamakla görevlidir. İlk derece ve bölge adliye mahkemelerinden farklı olarak **salt hukuki denetim yapar**, maddi meselenin takdirini denetleyemez ve yeniden yargılama yapamaz. Bu nedenle **temyiz mercii olarak bilirkişi incelemesine başvurması mümkün değildir**. Ancak bazı durumlarda **ilk derece mahkemesi sıfatıyla görev yaptığında bilirkişi görevlendirilmesi mümkündür**.

D. İdari Yargı Teşkilatı

İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. İdari yargıda da üç dereceli yargı sistemi öngörülmüştür⁷. Bilirkişilik Kanunu (BilK) ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) hükümleri idari yargıda bilirkişilik konusunda birlikte uygulama alanı bulur.

•

İdare Mahkemeleri: İdari yargı düzeninde genel görevli ilk derece mahkemeleridir. İptal davaları, tam yargı davaları, idari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklar ve kanunlarla verilen diğer işleri çözümler.

•

Vergi Mahkemeleri: Vergi, resim, harçlar ve benzeri mali yükümlerle ilgili davalara bakar.

•

Bölge İdare Mahkemeleri: İstinaf başvurularını inceleyip karara bağlar, yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasındaki görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin olarak çözer. Doğrudan dava açılabilen ilk derece mahkemeleri değildir. Uyuşmazlığın esası hakkında **yeniden yargılama yapabilir** ve **ihtiyaç duyulması halinde bilirkişi görevlendirebilir**.

•

Danıştay: İdari yargı kolunun en üst mahkemesidir. İdari mahkemelerce verilen kararların son inceleme mercii ve kanunla gösterilen belli davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar. Temyiz mercii olarak **hukuki kural denetimiyle sınırlı olduğundan bilirkişi incelemesine başvurulmaz**. Ancak **ilk derece mahkemesi sıfatıyla baktığı davalarda bilirkişi incelemesi yaptırabilir**.

E. Uyuşmazlık Yargısı

•

Uyuşmazlık Mahkemesi: Adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlmeye yetkilidir.

F. Yargısal Faaliyet İçinde Yer Alan Süjeler (Kişiler)

Bilirkişi, görevlendirilmesinden itibaren yargısal faaliyet içinde çeşitli süjelerle (kişilerle) karşılaşabilir.

•

Hakim: Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız şekilde yargılamayı yürütür³⁹. Bilirkişi, hakimin sevk ve idaresi altında görevini yürütür ve hakimin sahip olmadığı özel veya teknik bilgiyi aktarır.

•

Cumhuriyet Savcısı: Ceza muhakemesinde iddia makamı olarak görev yapar, soruşturma evresini yürütür ve kamu davası açma yetkisine sahiptir. Hukuk yargısında da bazı davaları açmakla görevlidir.

•

Avukat: Hukuki ilişkilerin düzenlenmesine, sorunların çözümüne katkı sağlayan, hukuki bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine tahsis eden yargı görevlisidir. Hukuk yargısında vekil, ceza muhakemesinde katılanın vekili veya şüpheli/sanığın müdafii olarak adlandırılır.

•

Noter: Hukuk güvenliğini sağlamak amacıyla belirli belgelere resmiyet kazandıran kamu görevlisidir.

•

Yardımcı Adalet Personeli: Mahkeme veya Cumhuriyet savcılığı yazı işleri müdürlüğü (kalem) ve icra-iflas dairesi görevlileridir (yazı işleri müdürü, zabıt katibi, mübaşir). İcra ve iflas dairesi memurları, özellikle malın değerinin takdiri konusunda bilirkişi görevlendirebilir.

•

Taraflar ve İlgililer: Davacı, davalı, müdahil (fer'i müdahil), suça sürüklenen çocuk, mağdur, suçtan zarar gören gibi çeşitli rollerdeki kişiler yargılamanın süjeleridir.

II. Yargılama Hukukuna İlişkin Temel Hak ve İlkeler

Yargılama hukukunda temel bazı haklar (yargılama hukuku güvenceleri) ve ilkeler bulunur. Bilirkişilik faaliyeti de bu hak ve ilkelerle doğrudan ilişkilidir.

A. Muhakeme Hukuku Bakımından Ortak Hak ve İlkeler

•

Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devletinin gereği olup, Anayasa m.36 ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m.6'da düzenlenmiştir. Özel hukuk, ceza hukuku ve idari yargılama hukukunda uygulama alanı bulur. Kapsamı; aleni yargılanma, makul sürede yargılanma, hukuki dinlenilme hakkı ve silahların eşitliği ilkesini içerir.

•

Hukuki Dinlenilme Hakkı: Adil yargılanma hakkının bir unsurudur (Anayasa m.36, AİHS m.6). Tarafların yargılama ile ilgili bilgilendirilmesi, açıklama yapma ve delil ibraz etme imkanı sağlanması, sunulan delillerin ve açıklamaların dikkate alınması ve gerekçeli karar verilmesi esastır. **Bilirkişi raporunun her iki tarafa da usulünce tebliğ edilmeden karar verilmesi, hukuki dinlenilme hakkının ihlalidir.** Ayrıca özel ve teknik bilgi gerektiren konuda bilirkişi incelemesine başvurulmaması veya bilirkişi raporuna ciddi itirazlar varken dikkate alınmaması ispat hakkının ihlalidir.

•

Usul Ekonomisi İlkesi: Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir (Anayasa m.141, HMK m.30).

B. Hukuk Yargısı Bakımından Özel İlkeler

•

Tasarruf İlkesi: Tarafların yargılamanın başlatılması, konusunun tespiti ve sonlandırılması bakımından sahip oldukları serbestiyi ifade eder (HMK m.24)6566. Hakim, taraflar dava açmadıkça resen harekete geçemez.

•

Taleple Bağlılık İlkesi: Hakim, tarafların talep sonucu ile bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez (HMK m.26). **Bilirkişinin de hukuk davalarında taleple bağlılık ilkesini dikkate alarak görüş vermesi gerekir.** Örneğin, faiz talep edilmemişken faiz hesaplanması veya dilekçelerde işaret edilmemiş hususların incelemeye dahil edilmesi bu ilkeye aykırı olur.

•

Taraflarca Getirilme (Hazırlama) İlkesi: Dava malzemesini (vakıalar ve deliller) yargılamaya taraflar getirir. Hakim kural olarak kendisi araştıramaz (HMK m.25). Ancak bu kuralın başlıca iki istisnası vardır: Hakim **bilirkişi incelemesine veya keşif icrasına resen karar verebilir.** Ancak, bilirkişi, taraflarca ileri sürülmemiş bir konu hakkında açıklamada bulunamaz.

•

Resen Araştırma İlkesi: Esas itibarıyla idari yargıda ve ceza muhakemesinde uygulama alanı bulur. Hukuk yargısında ise ancak kanunda açık hüküm bulunması (dava şartları, kamu düzenini ilgilendiren davalar, çekişmesiz yargı işleri) halinde uygulanır.

C. İdari Yargı Bakımından Özel İlkeler

•

Yerindelik Denetimi Yasağı: İdari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır; hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz (Anayasa m.125/4, İYUK m.2). İdareye tanınan takdir yetkisinin yargısal denetimi sırasında, hakim idarenin yerine geçerek işlemin isabetli veya yararlı olup olmadığına karar vermesi yasaktır. Ancak hakim, özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyması halinde ve bu sınırdan kalmak kaydıyla bilirkişi incelemesi yaptırabilir.

•

Resen Araştırma İlkesi: İdari yargılama usulüne hakim olan en önemli ilkelerden biridir (İYUK m.20/1). Hakim, uyuşmazlığın çözümü için gerekli tüm araştırma ve incelemeleri, tarafların talepleriyle bağlı olmaksızın resen yapar. Bu yetki, idare ile kişiler arasındaki eşitsizliği gidermek ve idarenin hukuka uygun davranmasını sağlamak amacıyla tanınmıştır. İdari yargı hakiminin bu yetkisi, Danıştay, bölge idare, idare ve vergi mahkemelerince kullanılabilir. Hakim tarafından görevlendirilen bilirkişiler için de geçerlidir. Bilirkişiler, dosyada yer almayan gerekli bilgi ve belgeleri mahkemeden talep edebilirler.

D. Ceza Muhakemesi Bakımından Özel İlkeler

Ceza muhakemesinin amacı, hukuk devleti sınırları içerisinde **gerçeğe ulaşmaktır.**

•

Şüpheden Sanık Yararlanır (in dubio pro reo) İlkesi: Sanık hakkında fiilin işlendiği kesin olarak ispatlanamadığında beraat kararı verilmelidir. Bir masumun mahkum edilmesinden bin suçlunun cezasız kalması düşüncesine dayanır.

•

Suçsuzluk Karinesi: Bir suçla itham edilen kişinin suçluluğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar masum sayılmasını ifade eden evrensel bir hukuk ilkesidir (AİHS m.6/2, Anayasa m.38/4).

•

Vicdani Delil Sistemi: Ceza muhakemesinde deliller hakim vicdani kanaatiyle serbestçe takdir edilir (CMK m.217/2)92. Hakim, hukuka uygun yolla elde edilmiş tüm delilleri sınırlama olmaksızın değerlendirebilir. Ancak, bilirkişi raporları hakim delilleri serbestçe takdir yetkisini ortadan kaldırmaz.

•

Davasız Yargılama Olmaz İlkesi: Yargılama makamının usulüne uygun bir talep olmaksızın uyuşmazlık hakkında yargılamaya başlayamamasıdır.

•

Aynı Fiilden Dolayı Bir Kez Yargılama Yapılabilmesi (Ne Bis In Idem) İlkesi: Aynı fiilden dolayı birden fazla yargılama yapılamaz.

•

Resen Araştırma İlkesi: Ceza muhakemesinin temel ilkesidir. Soruşturma ve kovuşturma organları, uyuşmazlığa ilişkin her delili resen araştırmak ve değerlendirmekle yükümlüdür (CMK m.225/2). Bu kapsamda **bilirkişi incelemesine de resen karar verebilirler**.

III. İspat Hukukunun Temel Kavramları

İspat, davada yargılamanın en önemli konularından biridir.

•

İspatın Konusu: Uyuşmazlığın çözümü bakımından önem taşıyan ve **taraflar arasında çekişmeli bulunan vakıalar** ispatın konusunu oluşturur. Hukuki sebep (uygulanacak hukuk kuralı) ispatın konusunu oluşturmaz; hakim hukuku resen uygular. Herkesçe bilinen vakıalar ve ikrar edilmiş vakıalar çekişmeli sayılmaz ve ispatı gerekmez.

•

İspat Yükü: Uyuşmazlığın çözümü bakımından önemli olan ve çekişmeli kalan vakıaların belirsiz kalması riskine hangi tarafın katlanacağını belirleyen kurallardır. Kural olarak, **iddia edilen vakiaya bağlanan hukuki sonuçtan kendi lehine hak çıkaran tarafa aittir** (HMK m.190).

•

İddia Yükü: Tarafların taleplerinin dayandığı vakıaları mahkemeye getirme yüküdür (HMK m.25).

•

Somutlaştırma Yükü: Bir vakıanın zaman, mekan gibi özellikler bakımından diğer vakılardan ayırt edilebilir hale getirilmesidir (HMK m.194).

•

Delil İkame Yükü: Bir vakıanın ispatına yönelik delili kimin sunacağıdır.

•

Delil Türleri:

◦

Kesin Deliller: Senet (yazılı belge), yemin, kesin hüküm....

◦

Takdiri Deliller: Belge, tanık beyanı, **bilirkişi incelemesi**, keşif icrası, uzman görüşü. Bilirkişi raporu, **takdiri delil** olarak kabul edilir.

IV. Bilirkişilik Faaliyeti

Bilirkişi incelemesi, toplumsal yaşamdaki karmaşık uyuşmazlıkların çözümü için özel ve teknik bilgiyi gerektiren durumlarda başvurulmuş bir ispat yöntemidir. Bilirkişi, geçici nitelikte bir hakim yardımcısıdır.

A. Bilirkişi İncelemesinin Konusu

•

Bilirkişi incelemesine, **çözümü özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir durumda başvurulması gerekir**. Bu aynı zamanda **hukuki meselede bilirkişi incelemesine başvurulamayacağı** anlamına gelir.

•

Özel Bilgi: Hukuk dışı olmak kaydıyla bir bilim dalının araştırıp ortaya koyduğu bilgi veya deneysel (ampirik) bilgidir.

•

Teknik Bilgi: Pozitif bilimlerin verilerini uygulamaya yeterli bilgidir.

•

Bilirkişi, hakim (veya Cumhuriyet savcısının) hukuk dışında özel veya teknik bilgi vasıtasıyla anlaşılacak bir vakıayı anlamasına ve algılamasına yardımcı olur.

•

Hukuki Konuda Bilirkişiye Başvuru Yasağı: Hakim veya Cumhuriyet savcısı hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvuramaz, zira bu yargılama yetkisinin bilirkişiye devri anlamına gelir. Bilirkişi de hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz (BilK m.3/2, HMK m.279/4, CMK m.67/3).

◦

Hukuk öğrenimi görmüş kişilerin bilirkişi olarak görevlendirilmesi, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelendirmedikçe yasaktır.

◦

Uzman Görüşleri (Mütalaalar): Hukuki konuda bilirkişi yasağı sadece mahkeme tarafından atanan bilirkişileri kapsar. Tarafların, yargılama konusu ile ilgili olarak uzmandan bilimsel görüş almaları mümkündür (HMK m.293, CMK m.67/6). Hukukçular tarafından hazırlanan "hukuki mütalaalar" da sunulabilir.

◦

Yabancı Hukuk Kuralları ve Yerel/Ticari Örf ve Adet Kuralları: Hakimin bu kuralları bilmesi beklenmediği için, içeriği ve uygulanışı konusunda bilirkişi incelemesine başvurulabilir.

•

Kusur Meselesi: Kusurun tespiti veya derecesi, tamamen **hakimin pür hukuki değerlendirme yetkisindedir**. Bilirkişi, kusur değerlendirmesinde veya kusur oranına yönelik bir dağılımda bulunamaz (örn. asli/tali kusur, yüzdelik oran). Bilirkişi sadece olayın oluş biçimi, hangi teknik kuralların ihlal edildiği gibi teknik verileri sunar; hukuki nitelendirme ve kusurluluk tespiti hakime aittir.

•

Bilirkişi İncelemesine Başvuru Zorunluluğu: Bazı konularda (örn. tıbbi konular, taşınmaz değer tespiti, sahtelik iddiaları) kanun veya Yargıtay içtihatları gereği bilirkişi incelemesine başvurmak zorunludur.

B. Bilirkişi İncelemesinin Zamanı

•

Esas Hakkındaki Yargılamadan Önce: Hukuk yargısında delil tespiti amacıyla (HMK m.400 vd.) veya ceza muhakemesinde soruşturma aşamasında (CMK m.63) başvurulabilir.

•

Esas Hakkındaki Yargılama Sırasında: Genellikle tahkikat aşamasında başvurulur. Hakim, mevcut delilleri inceledikten ve dosya olgunlaştıktan sonra bilirkişi incelemesine başvurmalıdır.

•

Kanun Yollarında:

◦

İstinaf (Bölge Adliye Mahkemeleri): İlk derece mahkemesi kararının kaldırılması durumunda yeniden tahkikat yapılması veya delillerin yeniden incelenmesi gerektiğinde **bilirkişi incelemesine başvurulabilir**.

◦

Temyiz (Yargıtay/Danıştay): Maddi meselenin ele alınmadığı, sadece hukuki denetimin yapıldığı temyiz aşamasında **bilirkişi incelemesine başvurulamaz**. Ancak ilk derece mahkemesi sıfatıyla baktığı davalarda bu mümkündür.

•

İcra Takibi veya İflas Tasfiyesinde: Özellikle malın kıymetinin takdiri veya ticari defterlerin incelenmesi gibi durumlarda icra daireleri veya iflas idareleri tarafından bilirkişi incelemesine başvurulabilir.

C. Bilirkişi İncelemesine Başvurulmasında Hakim ve Tarafların Rolü

•

Resen Başvuru: Hakim veya Cumhuriyet savcısı, hukuki veya ceza muhakemesinde, ilgili talebi olmasa dahi bilirkişi incelemesine **resen başvurabilir** (HMK m.266, CMK m.63). Hukuk davalarında kamu yararı veya kamu düzeni söz konusu olduğunda da bu mümkündür.

•

Talep Üzerine Başvuru: Ceza muhakemesinde (Cumhuriyet savcısı, sanık vb.) veya hukuk davasında taraflar bilirkişi incelemesi talep edebilir. Hakim, bu talebi kabul etmeden önce, talep eden tarafın iddia ve somutlaştırma yükünü yerine getirip getirmediğini gözetmelidir.

•

Bilirkişi Ücreti ve Giderleri: Bilirkişilik bir kamu hizmeti olmasına rağmen bedelsiz değildir. Ücret ve giderler, Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan tarifelere göre belirlenir.

•

Ceza Muhakemesinde: Ücret ve giderler ilk etapta Devlet Hazinesinden karşılanır; dava sonunda sanık aleyhine karar verilirse sanığa yükletilir, beraat durumunda Hazineye kalır.

•

Hukuk Yargısında: Kural olarak delil ikame avansı kapsamında taraflarca karşılanır¹⁷². Talep eden taraf, belirlenen avansı kesin süre içinde yatırmazsa, talebinden vazgeçmiş sayılır¹⁷³. Resen araştırma ilkesine tabi davalarda avans yatırılmazsa Devlet Hazinesi karşılayabilir.

D. Bilirkişinin Görevlendirilmesi

•

Yöneltilcek Soruların Belirlenmesi: İnceleme konusu ve kapsamı açıkça belirlenmeli, cevaplanması gereken sorular net olarak gösterilmelidir (HMK m.273, CMK m.66/1)¹⁷⁶¹⁷⁷. Hakim, soruları belirlerken tarafların görüşünü almak zorundadır.

•

Görevlendirme Usulü: Bilirkişi, kural olarak bilirkişilik bölge kurulu listelerine ve siciline kayıtlı kişiler arasından atanır (BilK m.12/5). Liste dışından görevlendirme istisnai durumlarda mümkündür ve bölge kuruluna bildirilmelidir. Resmi bilirkişilere (örn. Adli Tıp Kurumu) öncelikle başvurulur.

•

Bilirkişi Sayısı: Kural olarak tek bir kişi görevlendirilir (HMK m.267), ancak gerekçesi gösterilmek şartıyla birden fazla bilirkişiden oluşan heyet de oluşturulabilir (HMK m.267, CMK m.63/2). Hukuk yargısında tek sayı öngörülürken, ceza muhakemesinde sayı sınırlaması yoktur.

•

Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü ve İstisnaları: Bilirkişilik bir kamu hizmeti olduğu için görevlendirmeler kural olarak kabul edilmelidir. Ancak, bilirkişinin uzmanlık alanına girmemesi, tarafsızlığına zarar verecek durumlar (yasaklılık/ret sebepleri) veya haklı

mazeretler (hastalık, iş yükü) görevden kaçınma sebebi olabilir. Hukuki konuda görevlendirilirse reddetmekle yükümlüdür.

E. Bilirkişi İncelemesinin Yapılması

•

İnceleme Konusu Şeylerin Teslimi: Bilirkişiye sadece inceleme konusunu oluşturan belgeler teslim edilmeli, dava dosyasının tamamı değil. Belgelerin imza karşılığı teslimi ve iadesi esastır.

•

Bilgi Alma Yetkisi: Bilirkişi, görevinin kapsamı veya sınırları hakkında tereddüde düşerse, görevlendiren merciden yazılı olarak açıklama isteyebilir. Gerekirse taraflardan veya üçüncü kişilerden bilgi alabilir ancak bu, hakim bilgisi ve onayı dahilinde yapılmalı ve diğer tarafın da hazır bulunması sağlanmalıdır (HMK m.278/3, CMK m.66/6).

•

Başka Bilirkişiyle İş Birliği Yapma: Bilirkişi, inceleme konusunun açıklığa kavuşturulması için başka bir uzmanın bilgisine ve yardımına ihtiyaç duyabilir. Bu durumda, görevlendiren merciden o uzmanlık alanından da bilirkişi atanmasını talep etmelidir.

F. Rapor Yazımı Usul ve Esasları

•

Oy ve Görüşün Sunulması: Bilirkişi görüşünü kural olarak **yazılı rapor halinde** sunar; sözlü sunum istisnadır (HMK m.279/1, CMK m.67). Sözlü görüşler de tutanağa geçirilir ve bilirkişinin imzasıyla rapor hükmünde sayılır.

•

Raporun Nitelikleri: Rapor **eksiksiz, anlaşılır ve inandırıcı** olmalıdır²⁰⁹²¹⁰. **Kısa, öz ve açık** bir dille hazırlanmalı, gereksiz ayrıntılardan kaçınılmalıdır²¹¹²¹². Hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunulamaz. Bilimsel dayanaklar açıkça belirtilmeli ve denetime elverişli olmalıdır.

•

Raporun İçeriği (Örnek Şablonlar): Kapak sayfası, içindekiler, görev tanımı (inceleme konusu, kapsam ve sınırlar, cevaplanması gereken sorular), gözlemlenen ve incelenen maddi unsurlar, inceleme yöntemi, bilimsel ve teknik dayanaklar, analiz, tespit ve değerlendirme, gerekçeli sonuç ve ekler bulunmalıdır.

•

Heyet Halinde Görev Yapan Bilirkişiler: Oy ve görüşlerini açıklamadan önce müzakere etmelidir. Çoğunluğun görüşüne katılmayan bilirkişi, **azınlık görüşünü (muhalefet şerhi) yazılı olarak veya ayrı bir rapor halinde sunabilir**.

•

Görev Süresi: Hukuk yargısında 3 ayı geçemez, basit yargılamada 2 aydır; ek süre verilebilir (HMK m.274/1). Ceza muhakemesinde de 3 ayı geçemez (CMK m.66/1).

•

Raporun Teslimi: Rapor ve ek belgeler imza karşılığı görevli mercie teslim edilmelidir²³⁸. Bilirkişi raporunu taraflara doğrudan teslim edemez.

•

Bilirkişinin Duruşmada Dinlenilmesi: Tarafların talebi üzerine veya mahkemece resen duruşmaya çağrılabilir ve raporu hakkında açıklama yapabilir veya soru yöneltilebilir (HMK m.281, CMK m.68).

•

Bilirkişi Raporuna İtiraz: Taraflar, raporun tebliğinden itibaren hukuk yargısında iki hafta içinde (HMK m.281/1) itiraz edebilir. Bu süre kesin ve hak düşürücüdür. Ceza muhakemesinde ise itiraz süresi mahkemece takdir edilir (CMK m.67/5).

•

Ek Rapor: Rapordaki eksikliklerin tamamlanması veya belirsiz hususların giderilmesi amacıyla istenebilir.

•

Yeni Bilirkişi İncelemesi: Rapor hükme esas almaya elverişli değilse veya raporlar arasında çelişki varsa yeniden bilirkişi incelemesine başvurulabilir.

V. Bilirkişinin Sorumluluğu ve Denetimi

Bilirkişi, görevini dürüstlük, bağımsızlık, tarafsızlık ve objektiflik ilkeleri çerçevesinde yerine getirmelidir.

A. Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu

•

Bilirkişinin **kasten veya ağır ihmal suretiyle düzenlemiş olduğu gerçeğe aykırı raporun, mahkemece hükme esas alınması sebebiyle zarar görenler, Devlete karşı tazminat davası açabilirler** (HMK m.285). Devlet, tazminat öderse ilgili bilirkişiye rücu eder. Dava, bölge adliye mahkemesinde veya Yargıtay'da görülür.

•

Rapordan kaynaklı olmayan diğer zararlar için bilirkişiye doğrudan dava açılabilir.

B. Bilirkişinin Cezai Sorumluluğu

•

Bilirkişiler, Türk Ceza Kanunu (TCK) anlamında **kamu görevlisidir**.

•

Gerçeğe Aykırı Bilirkişilik Suçu (TCK m.276): Görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı mütalaada bulunması halinde üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Suçun oluşması için raporun gerçeğe aykırı olması ve bilirkişinin bunu bilmesi (kasten işlemesi) gerekir.

•

Görevi Kötüye Kullanma Suçu (TCK m.257): Genel, tali ve tamamlayıcı bir suç tipidir. Bilirkişinin görevinin gereklerine aykırı davranışı sebebiyle kişilerin mağduriyetine, kamunun zararına neden olunması veya kişilere haksız bir menfaat sağlanmış olması gerekir.

•

Göreve İlişkin Sırrın Açıklanması Suçu (TCK m.258): Bilirkişinin göreviyle ilgili olarak öğrendiği sırları açıklaması, yayınlaması veya başkasının bilgi edinmesini kolaylaştırması suç teşkil eder. Bu yükümlülük görev sona erdikten sonra da devam eder.

•

Kamu Görevlisinin Suçu Bildirmemesi (TCK m.279): Bilirkişi, görevi sırasında bir suçun işlendiğini öğrendiği takdirde bunu yetkili makamlara bildirmekle yükümlüdür.

•

Diğer suçlar arasında **zimmet (TCK m.247)**, **irtikap (TCK m.250)**, **gizliliğin ihlali (CMK m.157, TCK m.285)** ve **kişisel verilerin hukuka aykırı kaydedilmesi/verilmesi (TCK m.135, m.136)** ve **suç delillerini yok etme/gizleme/değiştirme (TCK m.281)** de yer almaktadır.

C. Bilirkişinin Denetimi (İdari Denetim)

•

Bilirkişilerin görevleriyle ilgili tutum ve davranışları veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata uygunluğu bakımından **bilirkişilik bölge kurulları tarafından denetlenir** (BilK m.14/1).

•

Bölge kurulları, bilirkişi raporlarını **özel veya teknik bilgi yönünden denetleyemez**; bu denetim yargı fonksiyonuna aittir. Denetim, resen yapılabileceği gibi başvuru üzerine de gerçekleşebilir.

•

Bilirkişinin bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kamu kurumu tarafından da denetlenebilir.

•

Disiplin Suçları: Bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi, kanuni sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması, raporun süresinde verilmemesi, etik ilkelerle bağdaşmayan güven sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması, temel ilkelere aykırı faaliyet, performans düşüklüğü gibi durumlar sicilden çıkarılma sebebidir (BilK m.13).

•

Disiplin Cezaları: Uyarılma, listeden geçici veya sürekli çıkarma gibi yaptırımlar uygulanabilir.

•

Başvuru Yolu ve Süresi: Bölge kurulu kararlarına karşı, kararın tebliğinden itibaren 30 gün içinde kararı veren bölge kuruluna **zorunlu itiraz** edilir. İtiraz üzerine verilen kararlara karşı ise yetkili idare mahkemesine dava açılabilir (BilK m.15).

VI. UYAP Bilirkişi Sistemi

UYAP, bilirkişi işlemlerini kolaylaştıran bir sistemdir.

•

Dosya teslimi veya rapor sunumu gibi konularda bilirkişilerin adliyeye gitmesine gerek kalmadan emek, zaman ve masraftan tasarruf sağlar.

•

Adli birimlerce bilirkişi raporları üzerinde kelime bazlı, konu bazlı, uzmanlık alanı bazlı, birim ve dosya numarası bazlı, bilirkişi bazlı tam içerik arama imkânı sunar, bu da adil, doğru ve hızlı bilirkişi seçimi sağlar.

•

Bilirkişilik kurumu ile ilgili istatistiki bilgilere hızlı ve doğru bir şekilde ulaşılabilir.

•

Dosya görüntüleme, rapor gönderme, taslak rapor gönderme, görevden çekilme gibi işlemler UYAP üzerinden gerçekleştirilebilir.

Bu çalışma, Türk yargı sistemi, ispat hukuku ve bilirkişilik kurumunun temel kavramlarını, yasal çerçevesini, işlevlerini ve karşılıklı ilişkilerini kapsamlı bir şekilde açıklamaktadır. Özellikle bilirkişilerin yetkileri, yükümlülükleri ve sorumlulukları ile yargılama sürecindeki rolleri detaylıca ele alınmıştır.

Anahtar Terimler Sözlüğü

- **Ayırt Etme Gücü:** Bir kişinin davranışlarının hukuki sonuçlarını anlayabilme ve bu sonuçlara uygun hareket edebilme yeteneği.
- **Asliye Hukuk Mahkemesi:** Genel görevli hukuk mahkemesi olup, uzmanlık mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde belirli uzmanlık alanlarındaki davalara da bakabilir.
- **Bilirkişi:** Çözümü uzmanlık, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvuru alan gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi.
- **Bilirkişilik Kanunu (BilK):** Bilirkişilik faaliyetinin idari fonksiyonuna, bilirkişilerin uymakla yükümlü olduğu kurallara ilişkin kanun.
- **Bilirkişilik Bölge Kurulları:** Bilirkişi listelerinin oluşturulması, bilirkişilerin denetimi ve disiplin işlemlerinin yürütülmesinden sorumlu kurullar.
- **Danıştay:** İdari yargı kolunun en üst mahkemesi, Anayasa'da düzenlenmiş olup idari mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son incelemesini yapar.
- **Delil İkame Yükü:** İspat yükü kimde olursa olsun, belli bir vakıanın ispatına yönelik delili kimin sunacağı.
- **Dördüncü Derece Yansoy Hısımları:** Kuzenleri ifade eden akrabalık derecesi. Bilirkişinin davanın taraflarından birinin kuzeni olması ret sebebidir.
- **Gaiplik Başvurusu:** Bir kişinin uzun süredir haber alınamaması veya ölüm tehlikesi içinde kaybolması durumunda, mahkemeden kişinin gaip olduğuna dair karar alınması talebi.
- **Görev İlişkisi:** Bir davanın hangi mahkemede açılması gerektiğini belirleyen yargılama usulü kuralı.
- **Hukuki Dinlenilme Hakkı:** Yargılamayla ilgili bilgi sahibi olma, açıklama ve ispat hakkı ile mahkemenin açıklamaları dikkate alarak gerekçeli karar vermesini içeren temel bir hak.
- **Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK):** Hukuk yargılaması faaliyetlerine ilişkin usul kurallarını düzenleyen kanun. Bilirkişilik faaliyetinin yargı fonksiyonuna ilişkindir.
- **İdari Yargı Yetkisinin Sınırı:** İdari yargının, idari eylem ve işlemlerin yalnızca hukuka uygunluğunu denetleyebilmesi; yerindelik denetimi yapamaması.
- **İspat Yükü:** Bir vakıanın ispatsız kalmasının sonucuna kimin katlanacağını belirleyen yükümlülük.
- **İyiniyet:** Hukuki bir ilişkide dürüstlük kuralına uygun davranma ve haklarını kullanırken iyi niyetle hareket etme durumu.
- **Kamulaştırma Bedelinden Doğan Davalar:** Kamu yararı amacıyla özel mülkiyete konu taşınmazların devlet tarafından alınması durumunda, bedel tespiti veya artırılmasına ilişkin davalar.
- **Kusurluluk:** Bir kişinin hukuka aykırı bir davranışı gerçekleştirmesindeki hukuki sorumluluk durumu; taksir veya kasıt gibi şekillerde ortaya çıkabilir.

- **Milletlerarası Tahkim:** Yabancılık unsuru içeren uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümlenmesi.
- **Müspet Vakıa:** Dış dünyaya yansıyan veya içsel bir duruma ilişkin olarak var olan, ispatı gereken vakıalar.
- **Re'sen Araştırma İlkesi:** Mahkemenin, tarafların talebine bağlı kalmaksızın, maddi vakıayı kendiliğinden araştırma ve delilleri elde etme yetkisi. Kamu düzenini ilgilendiren davalarda ve çekişmesiz yargı işlerinde geçerlidir.
- **Rücu Davaları:** Bir kişinin ödediği veya zararı karşıladığı bir meblağı, asıl sorumludan talep etmek amacıyla açtığı davalar.
- **Sırf Hareket Suçu:** Bir suçun oluşması için, belirli bir hareketin yapılmasının yeterli olduğu, ayrıca bir sonucun meydana gelmesinin aranmadığı suç türü.
- **Sulh Hukuk Mahkemesi:** Genellikle kira, miras, vesayet gibi belirli konularda görevli olan hukuk mahkemesi.
- **Taksir:** Hukuka aykırı bir sonucun, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak, istenmeden meydana gelmesi.
- **Tahkim:** Uyuşmazlıkların, devlet yargısı yerine, tarafların seçtiği hakem veya hakem heyeti tarafından çözümlendiği alternatif uyuşmazlık çözüm yolu.
- **Tarafsızlık:** Bilirkişinin görevini, taraflardan herhangi birine karşı önyargılı olmadan, objektif bir şekilde yerine getirmesi.
- **Tüketici Mahkemesi:** Tüketiciler ile satıcılar/hizmet sağlayıcılar arasında tüketici işleminden kaynaklanan uyuşmazlıklara bakan uzmanlık mahkemesi.
- **UYAP (Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi):** Türkiye'deki yargı birimlerinin elektronik ortamda işlem yapmasını sağlayan bilişim sistemi.
- **Usul Ekonomisi İlkesi:** Yargılamanın makul süre içinde, düzenli ve gereksiz gider yapılmadan yürütülmesini sağlamayı amaçlayan ilke. Zaman, emek ve masrafın verimli kullanılması.
- **Uzmanlık Mahkemeleri:** Belirli hukuki alanlarda (örneğin iş, tüketici) uzmanlaşmış mahkemeler.
- **Vesayet Başvurusu:** Bir kişinin hukuki işlemlerini kendi başına yapamayacak durumda olması halinde, mahkemeden o kişiye vasi atanması talebi.
- **Yetkinlik:** Bir gerçek veya tüzel kişinin belirli bir uzmanlık alanında yeterli bilgi, beceri ve deneyime sahip olması.
- **Yerindelik Denetimi Yasağı:** İdari yargının, idarenin takdir yetkisine giren konularda, idari eylem veya işlemin "yerindeliğini" denetleyememesi, yalnızca hukuka uygunluğunu inceleyebilmesi.
- **Yaş Düzeltme Davaları:** Kişinin nüfus kayıtlarında yer alan doğum tarihinin yanlış olduğu iddiasıyla açılan davalar.